

Біздің сауалнама

Кенжегали Сағадиев: «Ел өртөңіне

- Кенжеғали Әбенұлы, тәуелсіз еліміздің қарқынды даму үстінде екенин көз көрді. Міне, Дүниежүзілік сауда үйрымында мұш болудың қарсаңында тұрмыз. Бұл мәселенің төңгрегінде алуан түрлі пікірлер туындан жатыр. Сіздің не айттарыңыз бар?

- Қазақстанның Ծүниежүзілік сауда үйімінен кіруі республиканың экономика саласындағы айтулы дүние болмақ. Біз бұрын-сөндө болмаган серпінді үдеріс жинап келе жатқан жаһанданудан қалай бойтасалап қала алмасақ, бұл үйімнан да солай шет қалуымызға болмайды. ДСҰ-на мүшес болу республиканың басқа елдермен сыртқы экономикалық қарым-қатынасында, ен алдымен барлық дерлік мемлекеттер мойын-дайтын біркелкі халықаралық ережелерге сай өзара саудага откендігін білдіреді. Сонымен қатар, бұған қоюмыз жетсе, Қазақстан әлемдік экономикалық қоғамдастықтың толық мүшесі болмақ.

Казіргі үақытта Қазақстанның осы үйымға кіру шарттары жөніндегі келіссөздер жүргізіліп жатыр және біздегі ақпарат бойынша келіссөздер типтен де онай өттік жатпаған сияқты. Әлбетте, мұның жайы түсінікті болса керек. Өйткені, келіссөздер барысында отандық тауар өндірушілердің тімді тарифтер белгілеп, қорғауга байланысты; осы әрекеттің жүзеге асуына жағдай жасайтын мемлекет мәртебесінде; отандық экономиканың ДСҰ тәртіптері мен ережелеріне бейімделуіне қажетті өту кезеңдерін мөрзіміне; мемлекеттік қолдау және біздің кейір салалар мен кәсінорындарды экспорттық қаражаттанғыруға байланысты және т.б. қоپтеген мәселелерді шешуға тұра келеді. Осы және басқа да қоپтеген

Осы жаңа бағыт да континенттік мәселелерді дұрыс шешу, ел-міздің ДСҮ мүшесі бола тұрып, тұрақты экономикалық дамуына, елдің индустриалды-инновациялық даму стратегиясын тиімді

Республикамызға танымал тұлға, профессор, Қазақстандылымына еңбекі сінген қайраткер, ҚР ҰҒА академиги, «Парасат» орденінің иегері Кенжегали Сагадиев «Біздің сұхбаттың» бүгінгі қонағы...

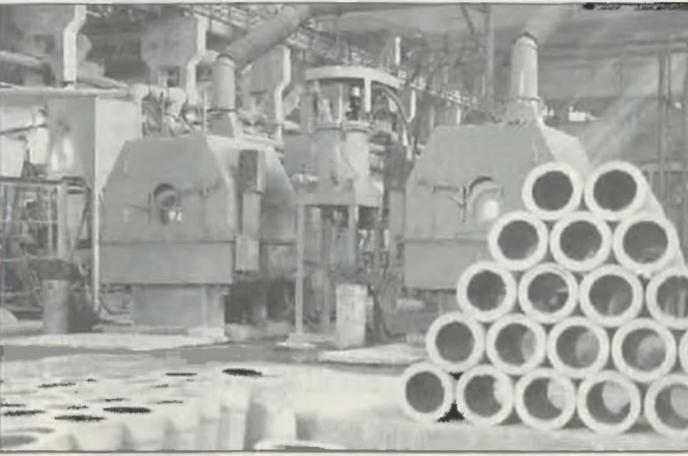
біздің бар проблемамызды шешіп бермейтіндігін де айта кеткен абзал. Ең бастысы - енгизіл жатқан реформалардың қарқынын қолдау, серпінде құрылымдық қайта құруды жүргізу, қазақстандық тауарлардың сапасы мен бәсекелестік деңгейін арттыра тусу қажет.

- Ал біз үшін өлемдік на-
рықта адасып кетудің қаупі
жоқ па?

- Бәрі де әлеуметтік-экономикалық реформалардың қашшалықты ойдағыдай атқарылыштындығына байланысты. Экономикалық дамуымыздың қарқыны жаман емес, біздің экономикамыздагы мұнай мен газ және тау кендері салаларының әлемдік нарықта алғатын айтартылғатай бөсекелестік жағдайы бар. Мұнай, металл мен астық біздің адасуымызға жол бермейді. Оның үстине, экономикалық жогары технологиялық секторын жасай алсақ (қазір біздің тырысып жатқанымыз), әлемдік экономикадағы еліміздің маңызы арта түспек.

- Болашағымызды қалай көресіз?

- Болашағымыз зор. Республика екі күрделі, дамудың іргетасы боларлық бағдарлама қабылдады: индустріалды-инновациялық және ауылдық экономика мен аумакты қайта түлету. Екеуі де маңызды. Олардың жүзеге асырылуы Қазақстанды жаңа, жогары механизмді ауыл шарашылығы бар постиндустриалды даму кезеңін шығарады. Ендігі мәселенін бәрі оларды жүйелі түрде жүзеге асыруға байланысты. Индустріалды-инновациялық даму үшін даму институттары құрылды. басымды салалар мен көсіпорындар анықталуда. Осы орайда, біздің оймызыша, Қазақстанда желир өндірістік құрылымлар - кластерлер құруды ойлаудың көрек. Бұл әлемдік тәжірибелін көрсетуінше, инновациялық көсіпорындық іс-қимылды күштейтудің маңызды бағыттарының бірі. Көптеген елдерде кластерлер аймактық және үлгіттік дамудың негізі болып көттөн. Кластерлік тұжырымдама Қазақстан экономикасының дамуын дәстүрлі секторальдық түргида келуеге тиімді балала болуы мүмкін деген ой бар.

жүктелуіне қол жеткізді. ДСҰ-ға кіргеннен кейін Қытайды шетелдік инвестициялардың көлемі артып, барлық сыртқы экономикалық қарастырылғанда да 2001 - 2003 жылдар бойынша Қытайдың өнеркәсіптік өндірісі 18%-ға есті, «Экономист» журналының мәліметтеріне жүгінсек, 1995 - 2002 ж. ЖІӨ-ның әлемдік көлеміндегі Қытайдың улесі 25%-ға артқан. Демек, АҚШ-тан асып тұсқан Морган Стэнли инвестициялық банкінің мәліметтері бойынша әлемдік сауданың өсуінің 55%-ын Азия елдері алды, оның басым бөлшігі Қытайдың есебінен. Болжамдарға сүйенсек, Қытайдың импорты 2003 жылы 40%-ға ұлттайған. Қытай экономикасының көлемі жапон экономикасының шүтеш бір бөлігін құраса да, козіргі уақытта оның импорты Жапонияның артып отыр.

Осы елдің реесми биліктеп мөлімдемелері бойынша, Қытай ДСҰ-ға кіргенде мойнына алған міндеттемелерді бұлжытпай орындайды. Дегенмен, Қытайдың өз міндеттемелерін бұзғаны, жасырын жене жартылай жасырын протекционизмін көріптері де туралы аз айттылады. Соңғы кездері Қытай мен АҚШ-тың арасындағы қарым-қатынас қындаид түсті. Бұл саудадағы рекордтық дисбаланстың туындауына байланысты. Соңғы 10 жыл ішінде Қытайдың Штаттарға экспорттың көлемі 3 еседен аса (39 млрд. доллардан шамамен 140 млрд. долл. дейін) үлгайды, ал керісінше импорты тек 25 млрд. долларға ғана артқан. Бұл АҚШ-тың Қытаймен сауда қатынасындағы тапшылығын рекордтық көлемге жеткізді. Осыған орай, екі ел арасында келісіздер жүргізгүлде.

дар. халықаралық сауда-економикалық заңнамасын жетік билетін зангерлер қажет. Мұндай мамандар қатары қазір ете аз, іс жүзінде біз оларды дайындаپ жатқан жоқпыш. Егер кадрлар тапшылығы туындаса, онда біз сыртық әлеммен байланыстағы шығындардан құтыла алмаймыз. Осы жөнінде ойлануға тұра келеді.

Казір ДСҰ ережелері негізінде жұмыс жасауға елдегі кәсіпкерлер мен бизнесмендерді дайындағанымыз жөн. Біздің құнделікті шаруашылығында, үлттық нарық шенберіне бұл ережелердің әкелетін өзгерістері аз емес. Шаруашылықты жүргізуң отырыған субъекттер, олардың жетекшілері мен мамандары ДСҰ талаптарын жетік мемгеріп, дайындала берулері керек. Әлгінде пайдалай тәжірибесін сез еткен Қытай, ДСҰ-ға кируден әлдекейдегі барлық көзделушіліктердің

да бұрын кадрларын дайындағы
бастаған. Қытай губерниялары-
ның барлық жетекшілері ДСҰ-
дагы сауда тәртібі бойынша ҚХР-
дың Жоғары партия мектебінде
арналы, лайықты етп үйымдаст-
тырылған курстардан өтті. Ел
бұқарасы ДСҰ-ға мүше болумен
бірге келетін алдағы өзгерістер
туралы жедел әрі нақты ақпарат-
тандырылды.

Сондай-ақ, Ресей делегациясы келісөздерде бұқаралға ДСҰ қызметі жайлы, Ресейдің ДСҰ-га қосылуы, осы процестің маңаттары мен міндеттері туралы жүйелі түрде хабарландырады. Соңғы жылдары Мәскеуде ондаған гылыми-тәжірибелі шаралар өткізілді. 2002 - 2003 жж. ДСҰ-ға кіру проблемаларын талқылауда РФ 30 аймагы мен 7 федералды округінде 90-нан астам шары уйымдастырылған.

БИКИ мәлімдемесі бойынша, РФ 20 аймагында Экономика

мемлекеттік бағдарламалардың негізі бола алады.

- Ал егер, бұрынғыдай ТМД шенберінде өмір сүрсек?

- Өкінішке орай, ТМД шенберінде жасалған көптеғен келісімдер іске асырылмай жатыр. Әзірғе ЕурАЭСК нәтижелері аз, төрт мемлекеттің (Ресей, Қазақстан, Украина, Белорус) тұтас экономикалық кеңістігінде сыйызы булыңғыр. Мұндай жағдайда посткенестік кеңістіктек келісім бойынша бағыт-багдар алу - реформалардың қарқынын жоқоды бүлдіреді. Мұны бізге уақытта, экономика да кешпейді. Және де біз ашық экономика құрудамыз, әлемнің 130-дан астам мемлекеттерімен сауда-экономикалық қарым-қатынасты жүргізуедіміз. Біз әлемдік экономикага теренірек еніп, тығызырақ интеграцияланудамыз. Сондықтан, біз үшін әлемдік экономикалық қоғамдастықтын, толық мүшесі болудың, барлық курделі халықаралық үйимдаурының мүшесі болудың маңызы зор.

- «Еуростандарттың» біздің экономикаға әсері қандай болады?

- Егер «уростандарттың» астында тұтынушы сұранысын немесе тұтынушы қалауын түсінсек, онда біз ол стандартты иердік деп айта аламын. Қазір шетелдік машиналарды, электроника, киім-кешк және т.б. тұрмыстық заттарды сатып алу басым. Бұл проблема емес. Мәселе дамыған елдердің қолы жеткен, енбек өндірге шығу, тіпті болмаса соған жақын келуде. Осы көрсеткіш бойынша біз 3-5 есеге кеңже қалудамыз, ал кейбір салалар бойынша постиндустриалды мемлекеттерден біраз кейінбіз. Міне, бізге неіліктен жаңа технологиялар, жоғары механизмді ауыл шаруашылығы, жоғары маマンдандырылған жұмысшы тобы мен мамандар көрек.

мен мамандар көрс.

Жалпы, біздің кеңінен қолданытын «уростандарт» түсінігі экономикада мен әлеуметтік салада үқсап бағудың жақсы үлгісі болып табылады. Қазір, мысалы, біздің «уростандарт» бойынша құрылымың жүргізуімізде, болмаса баспана жөндесімізде түрган жаман ештеген жок.

Дегенмен, Еуропадан берилген белгілердің берін де тек пайдалы, қажетті деп қабылдамаған абыз. Бізде өзімізге тән рухани дәстүріміз, төрбиелік құндылықтарымыз, бай мәдениетіміз бар. Осыларға иек сүйей отырып, өзіміздің әлеуметтік және экономикалық проблемаларымызды шешпіміз керек.

- Жалпы, Қазақстанда өндіріске енгізіліп жатқан реформалар барысын қалай қабылдайсыз?

- Республиканың экономикалық дамуда едөүр тұрақты траекторияға шыққандығы қуанта-

кесе түп мөрдүнине, мәселелердең көлдана және біздің кейір салалар мен кәспорындарды экспорттық қаражаттандыруға байланысты және т.б. көптеген мәселелерди шешуге тұра келеді. Осы және басқа да көптеген мәселелерді дұрыс шешу, еліміздің ДСҰ мүшесі бола тұрып, тұрақты экономикалық дамуына, елдің индустриалды-инновациялық даму стратегиясын тиімді жүзеге асыруына, ауылдың қайта тулеудің жагдай жасайды.

- Келіссөздер барысында шешілуі тиіс проблемаларға қысқаша тоқталып өтсөңз?

- Біріншіден, өзіміздің тауар өндірушілерімізді қорғау үшін тарифтердің тиімді деңгесін табу жөне соған қол жеткізу мәселесі. ДСҰ-ға отумен бірге, қазақстандық нарықта шетелдік тауардың үлкен көлемі де ағылшыны анықтайды. Осыдан барып отандық тауар өндірушілер мен қызымет ұсынушыларды қалай қорғау керек деген саяул еріксіз туындейді. Қорғау дегенде де барлығын бірдей қорғау емес екенін айта кету керек. Болашагы жоқ салалар мен кәсінорындар шетел тауарларымен басекеге түседі алмай жабылса, жабыла берінді. Осы басеке жайын қатандыту салдарында қазақстандық экономиканы ескірген, технологиялары жағынан да артта қалған қесінорындар мен өндірістердем тазарту - ДСҰ-ға күріден күтін отырган жақсы жаңалықтардың бірі.

Алайда, Қазақстанда шетелдік бәсекелестерден қорғауға тұрарлық, тіпті қорғап қана қоймай, олардың қарқынды дамуы мен тауарларының бәсекелестік жағдайында сақталып қалуына жағдай жасарлық та білдей салалар мен көспорындар бар. ДСҮ ережелері үлттық нарыққа шетелдік тауарлардың кіру мүмкіндігін реттеудің іс жүзінде бір-ақ тәсілін қарастырады. Бұл кедендей тарнфтер кезеңі мен «байланыстырылуы» бойынша ДСҮ-ға мүшеникке үміткерлердің міндеттемелері. Қазіргі кезде кеіліссөздер барысында талқыланып жатқан басты мәселелердің бірі осы Біздін сараптама көптеген тауар топтары бойынша өзиңе қолайлы және ДСҮ талаптарын қанагаттандыратын тарифтік «байланыстырылудың» деңгейін табуға болатының көрсетеді. Яғни, өзара саудада олардан белгілі бір деңгейн үстенеуды міндет етіп алуда болады.

ДСҮ-ға кіру жағдайында
өзінің болашағы жайлы ойлан-
дырыттын салалардың да бір-
каторы бар. Әуелгі сез аудын ша-
руашылығы жайында ғолмак.
Материалдық-техникалық база-
сы бойынша артта қалуы, қолда-
ныстагы технологиялардың
тәменгі деңгейі және реформа-
лардың бастапқы жылдарында
аталмыш саланың айттарлыктай
шығынға үшінрауы салдарынан,
оның әннімдерінің басекелестік
деңгейлерінде. Өмірлердің сала-

Ауыл шарашылығы саласына экспорттық субсидиялар да

на экспорттың субсидиялар да жақсет. Біз ішкі континенттік әлеміз, нарықтың күрделі өтімдері бізден алыс. Әлемдегі орта

шығындарға қаралғанда, біздің ол нарыққа өнімді жеткізуге жұмыс-латын шығынымыз 2-2,5 есеге қымбатқа түседі. Сондықтан, біздің ауыл шаруашылық тауар-парымызың ондагы баға бесекесіне шыдай алмайды. Егер мемлекет өнімдерді экспорттауга жұмыс-латын шығынды қаржылаандырыса, ол бәсекелестік жағдайын көтеретін еді. Мұндай экспорттық қаржыландыруды қолдана-тын елдер қатары аз емес. Нәтижесінде, біз көптеген, ай-тарлықтай көлемді нарықтарды

Екіншіден, осы уақытқа дейін ДСУ-ның мүшесі болған барлық елдерге үлттық экономиканың ДСУ талаптары мен ережелеріне бейімделуі шіншылу кезеңі (5 - 7 жыл) мүмкіндігі берилетін. Бұл үйімға кіруде жайлыш жағдай тудыратын. Бірақ соңғы министрлер конференцияларында (Доха, Катар, 2001 ж. мен Канкун, Мексика, 2003 ж.) ДСУ-ның бұрыннан мүшеселдері жана мүшелерді қабылдау жағдайларын күрделендіру мәселесін көтеруде. 2004 пен 2005 жылдары осындай қатаң ережелер қабылдануы жоспарлауда. Оnda жана мүшелерге бейімделу уақытын берудің шарттары да өзгертилүй өбден ықтимал. Тіпті, сол кезеңнен мұлде алынып асталуы да мүмкін. Осьған байланысты бейімделу уақытын міндетті түрде қажет етегін отансыздық нарықты қорғаудың жайын алдын ала қарастырып, мәселенің

басын ашып алу керек. Осы орай-да, Қазақстан үшін аса сезимталал келетін шетелдік тауарларға квота енгізген жән болар деп ойлаймын. Бұган ДСҰ-ның белгілі тәртіптері шенберінде рұқсат етіледі.

ДСУ-ға кіруде қабылдайтын міндеттерде мұқият қаруанды қажет ететін басқа да проблемалар жеткілікті. Тек жеткілік қаралған әдістемелер экономиқаның олға бастыруға жағдай жасайды.

ше, инновациялық кәсіпорын-
дық іс-күмілді күшейтудің ма-
нзызды багыттарының бірі. Қоғта-
шын елдерде кластерлер аймақ-
тық және ұлттық дамудың негізі
 болып кеткен. Кластерлік тұжы-
рымдама Қазақстан экономика-
сының дамуына дәстүрлі секто-
ральдық түрғыда келуге тиімді
балама болуы мүмкін деген ой
бар.

- Бұғанға күннің проблема-
лары қандай?

- Қазіргі манзызды проблема -
жанды және ең жана технология-
лар. Қазақстанда оларға қатыс-
ты істердің жайы мәз емес, де-
геммен, біздің ғалымдардың
кейір жағалықтары мен зерт-
теулері көдімгідей коммерция-
лық табыс әкелуге барады. Техноло-
гиялардың көбісін шеттедерден
алу керек деп саналады. Олар
қымбат, бірақ республиканың
оларға кол жеткізуға қаржылық
жағдайы бар.

Кезінде Ішдүниежүзілік соғыстар кейін Германия үкіметі озық технологияларды АҚШ және басқа да елдерден сатып алғып, айтарлықтай төмен бағамен өз көсіпкерлеріне сатады. Бұл германдық өнеркәсіптің озық техника мен технологиялар базасында қайта өрлеу мақсатында жасалған жетекші әрекеттер. Қазақстанда да осы сыйның әрекет етүгे болатын еді. Дамыған елдер қатарында ең озық технологияларды іздеу мен сатып алу үшін қазақстандық маркетингтік-технологиялық фирмаларды құру қажет деп ойлаймыз. Ешбір шетелдік фирма жайдан-жай озық идеялар, технология, ноу-хауды бере салмайды. Біз ұтымды үйімдас-талыштырыштық-экономикалық фирмаларды игеру үшін, оларды іздеуімізге тұра келеді.

бойынша бағдарламалар ендігі аткарылып та жатыр. Осы мақсаттағы қаржы қорлары едөүір арты. Алайда, мемлекет әлі де ұзақ уақыт бойына ауылды белсенді қолдауы тиіс, қазіргі қаржы қорының бірнеше есептеген көлемі қажет болады. Мұнсыз біз тұрақты экономикалық даму траекториясына қол жеткізе алмаймыз. Ауыл шаруашылық өндірістің өркениетті формаларының Қазақстан оркениетті постиндустриалды даму деңгейіне көтеріле алмайды. Мұны барлығымыз терең туғынде тініспіз.

- Көбіне-көп Қытай, оның экономикасындағы тәжірибесі үлгі етіліп алға тартылады...

- Себебі, оның тәжірибесі үйренуге тұрарлық ері сенімдіде. Қытай 15 жыл бойы мұкият және габандылықпен ДСҰ-га мүшеболу мәселесі бойынша келіссөздер жүргізді. Нәтижесінде, бұл елге көп нәрседе өзінің үлттық мұддесін қорғауга және әкономикасының негізинен ашық ері қарқындылар да дамуын қамтамасын отытты.

нын көлемі 3 еседен аса (39 млрд. доллардан шамамен 140 млрд. долл. дейн) үлгайды, ал көрісінше импорты тек 25 млрд. долларға ғана артқан. Бұл АҚШ-тың Қытаймен сауда қатынасындағы тапшылығын рекордтық көлемге жеткізді. Осыған орай, екі ел арасында келісәздер жүргізуле.

ДСҰ-ның мүшесі ретінде Қытай қазір үйімнің саясаты мен шешімдеріне әсер ете бастады. Мысалы, батыс Еуропалық серіктегірімен бірге Қытайдың белсенділік танытуы, ДСҰ-га АҚШ-тың құрыш жалдауына жары кедендей салықтарын алыштастыруы мүмкін етті. Канкундеғі министрлер конференциясында (Мексика, 2003 ж.) 22 дамушы елден тұратын топ, оның ішінде Қытай мен Үндістан да бар, да-мыған елдердің ауыл шаруашылық саудасында әдилегсіз шарттарына қарсы тұрып берді.

Бірқатар аспектилері бойынша Қытайды сабак еттеге болады. Біріншіден, бұл елдің көліс-сөздерді табандылықпен жүргізе алуы және өз мүдделерін алдыға тартуы. Екіншіден, ДСҰ мүшесі бола тұрып, Қытай басшылығы үлттық экономиканың әлсіз секторларын, асіресе, ауыл шаруашылығын қорғауға анық бет түзеген. Бір ғана мысалы. КХР-да Сапа, инспекциялау мен санитарлық-карантиндік шараларды бақылаудың бас басқармасы қызмет етеді. Қытай ДСҰ-га өткеннен кейін оған қосымша өкілеттік жүктелді. Ол тутынушының құқықтарын қорғауга бағытталған жаңа стандарттарын енгізді. Оның ДСҰ ережелерине сай импортты шектеуге құқы бар. Мұндай пайдалы мысалдар Қытай тәжірибесінде мол және бізге оларды биліп отырудың маңызы зор.

- Езімізде өнім өндірілмесе, қалай саудаға шығамыз? Неса-
тамыз?

- Иә, бізге әзірге экспортқа шыгаруға түрарлық өндірістік өнім аз. Бірақ, отандық өндесуші өндірістік сыртқы әлеммен алыс-
тату, женилдік жасау, оның жедел модернизациясына жеткізбейді.
Дұрысы, сыртқы әлемге жария-
лылық түрінде біздің индустр-
иалды-инновациялық стратегияны жүргізу және ДСҰ ере-
желері талап ететін либералды
сауда тәртібіне көшү. Бәсеке-
лестік жағдайының күшеюі -
был отандық кәсіпкерлерді жаңа
технологиялар мен өнімдерді
игеруге итермелейтін фактор-
лардың бірі болса керек.

- Элбетте, мұндай жағдайда кадр мәселесяның маңызы да зор болар?
- Бірінші орында. Реформалардың кез келген кезеңде соған сәйкес кадрлардың қамтамасыз етілуін талап етеді. Келіссөздер кезінде де, ДСҰ-ға мүше болған кезде де, бізге халықаралық сауда, халықаралық валюта-несиегінде көштіңгаштар бойынша маманды

тары мен міндеттері туралы жүйел түрде хабарландырады. Соңғы жылдары Мәскеуде ондаган фылымы-тәжірибелік шаралар өткізілді. 2002 - 2003 ж.ж. ДСҰ-ға кіру проблемаларын талқылауда РФ 30 аймағы мен 7 федералды округіндегі 90-нан астам шара үйимдастырылған.

тары мен міндеттері туралы жүйел түрде хабарландырады. Соңғы жылдарды Мәскеуде ондаган гылыми-тәжірибелік шаралар еткізділді. 2002 - 2003 ж.ж. ДСҰ-га кіру проблемаларын талқылауда РФ 30 аймағы мен 7 федералды округінде 90-нан астам шара үйімдастырылған.

БИКИ мәлімдемесі бойынша, РФ 20 аймағында Экономика және даму министрлігінің қатысуымен аумақты, ДСҰ мүшеллігіне өту жағдайына әлеуметтік-экономикалық бейімделуі бойынша бағдарламалар дайындалап, олар іске асырыла да бастады. Ресей делегациясының мүшелері мен сарапшылары жергілікті билік пен бизнес, гылыми және қоғамдық орта, журналистер, жоғары оқу орындарының оқытушыларымен ондаган көзделесулер, кеңесулер еткізді. Ресейдің ДСҰ-ға косылуының барысы жайлы көптеген ақпараттар БАҚ пен интернет арқылы таратылуда. Жоғары оқу орындарында қажетті мамандарды дайындау жүргізілп жатыр.

Бұл мысалдар сол елдердегі ДСҰ-ға кірге дайындықта қашалықты қөніл болінестінін көрсетеді. Жалғыз олар ғана емес, кез келген мемлекет ДСҰ-ға өту қарсаңында осы текстес шараларды атқарады. Өкінішке орай, біздің елдегі дайындықтың пісі онша сезилмейді. Қазақстан жұмыс ұсынушылар бизнесі өкілдерімеп еткізумен семинарлар сериясы және Халықаралық бизнес университеті үйімдастырыған жалғыз халықаралық конференциясы болмаса, басқа жұмыстар байқалған емес.

Біз Халықаралық бизнес университеті жаңынан ДСҰ жұмыс тәртібіне лайықты бизнесмендер мен кәсіпкерлер дайындау, қайта дайындау орталығын ашу жайлы ұсыныс жасадық. Мұндай орталықтарды елдің бірқатар қалаларында ашқан жөн. Арнайы бағдарламалар дайындау қажет. Сонымен қатар, Қазақстаның ДСҰ-ға кириң әлеуметтік-экономика-

Осыларға иек сүйей отырып өзіміздің әлеуметтік және экономикалық проблемаларымызды шешпүйім керек.

- **Жалпы, Қазақстанда әндиріске енгізілін жатқан реформалар барысын қалай қабылдайсыз?**

- Республиканың экономикалық дамуда едөүр тұрақты траекторияға шыққандығы куанытады. Қазір біз бүкіл әлем мойынданап отырган нарықтық экономикалық елміз. Реформалар аяқтандырылып жатыр, оның үстінен біз посткенестік кеңес тіктері бірқатар бағыттар (банкин жүйесі, зейнеткерлік реформалар және т.б.) бойынша алдағы елміз. Мұны ТМД елдері де, алыс шетелдер де мойындағы. Бізге мұнай және газ секторымыз жақсы тіреу болып отыр. Соның арқасында біз қоғамның аса түбекейлі мәселелерін шешуге күлашымызды серmedік: құрылымдық қайта құру, ауыл секторы, инфрақұрылым, денсаулық сақтау мен білм беру. Едібасшылығының негізгі әлеуметтік-экономикалық проблемалардың көре белгінин және құр сөзбен емес, іс жүзінде бағдарламалар қабылдай отырып, ресурстарды аныктай отырып және т.б.) оның салдарын жоюға шара қолдануда. Бұл Қазақстан қоғамының проблемасын түсіну және оларды шешудегі біздің мүмкін діліміздің деңгейі аргындығының күесі. Сондыктан мен болашаққа оптимизммен қараймын және Қазақстандағы реформалар барысын айтартықтай позитивті деп санаймын.

Сонымен бірге, қазіргі Қазақстан қоғамының біраз «әттеген-ай» дегізетін тұстарында айтпай кетуге болмайды. Ең алдымен, бұл экономикадағы коррупцияның жоғары деңгесін. Өкінішке орай, коррупциямен күресте қолданылып жатқан шаралардың әзірge нәтижесі аз. Жаңа үрпақ есіп келеді. Оның коррупция дәстүрінде жетілүнен жол беруге болмайды.

Сондай-ақ, біздің занға бағынұмызыз қатты толғантады. Қазақстан зандарын дайындаушы қабылдаушы және бекітушілер жұмыстарының жетістіктерін айта кету керек. Біздің зандарының миңдағы өзгертулер ең уздік стандарттарға саймаса-сай. Біраң оларды орындау көгамның барлық деңгейінде әзірше жеткіліккіз. Өркениетті нарықтардың өркениетті қорам тек занға бағынушы адамдармен гана құрылуды. Бұл демократиялық қорамның іргетасы және де біз өз кілемізді олшіп. оны жою жолында енбектенуге міндеттіміз.

аңда инновацийлар жөнде ауды тулету бағдарламаларының ойдағыдан орындалуы үшін, үшінші - кадрлар дайындау бағдарламасының қажеттілігі туындаиды. Білім және ғылым министрлігі бұл бағытта көптеген пайдала дүниелер жасауда үзене үшін күштік шарттарды оснашып, сәттілекке жеткізу мүмкіндігін анықтайды.